
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.101

А. А. Дьякон, аспірант

**АЛГОРИТМ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Анотація. У статті проаналізовано основні етапи управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти. Особливу увагу автором приділено визначенню ключових аспектів і ресурсного забезпечення досягнення вищими навчальними закладами конкурентних переваг.

Ключові слова: національна система вищої освіти, конкурентоспроможність, конкурентна перевага, конкурентне середовище.

А. А. Дьякон, аспірант

**АЛГОРИТМ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ
НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация. В статье проанализированы основные этапы управления конкурентоспособностью национальной системы высшего образования. Особое внимание автором уделено определению ключевых аспектов и ресурсного обеспечения достижения высшими учебными заведениями конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: национальная система высшего образования, конкурентоспособность, конкурентное преимущество, конкурентная среда.

А. Dyakon, post-graduate student

**ALGORITHM OF COMPETITIVENESS MANAGEMENT OF THE NATIONAL HIGHER
EDUCATION SYSTEM**

Abstract. The main stages of management of competitiveness of the national system of higher education are analyzed in the article. The author pays special attention to determining of key aspects and resources for achievement the competitive advantages by higher educational institutions.

Keywords: national higher education system, competitiveness, competitive advantage, competitive environment.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах для національної системи вищої освіти характерна висока конкуренція, що проявляється на різних рівнях. На мікрорівні спостерігається конкурентна боротьба між абітурієнтами за вступ до престижного вищого навчального закладу на обрану спеціальність. Конкуренція на мезорівні реалізується між вищими навчальними закладами певного регіону. При цьому у першу чергу мається на увазі конкурентна боротьба між освітніми установами, які здійснюють підготовку висококваліфікованих фахівців за аналогічними напрямами, спеціальностями й освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Нині найбільш яскраво конкуренція проявляється на макрорівні – між вищими навчальними закладами країни. Це зумовлено функціонуванням у країні кількох сотень освітніх установ III-IV рівнів акредитації. На макрорівні конкуренція, головним чином, націлена на нарощення й збереження студентського контингенту, що особливо актуалізується в умовах загострення демографічних проблем у переважній більшості країн світу, у тому числі й в Україні.

У контексті активізації глобалізаційних процесів, які охоплюють фактично усі сфери суспільного життя, цілком логічним є виокремлення мегарівня конкурентної боротьби [1; 4-6]. Зокрема, йдеться про вихід вітчизняних вищих навчальних закладів на міжнародний (світовий) ринок осві-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

тніх послуг. При цьому акцент необхідно зробити на актуальності забезпечення високої конкурентоспроможності, формування конкурентних переваг національної системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти та вітчизняних вищих навчальних закладів є об'єктом дослідження низки українських і зарубіжних учених, зокрема: А. С. Аблова, Л. Л. Антонюк, І. С. Каленюк, О. В. Кукліна, Л. І. Цимбал, К. В. Корсака та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення й аналіз основних етапів та особливостей управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Загострення конкурентної боротьби між вищими навчальними закладами на національному (макрорівень) і світовому (мегарівень) рівнях актуалізує принципову важливість пошуку вітчизняними освітніми установами власних конкурентних переваг, що в цілому визначає конкурентоспроможність національної системи вищої освіти.

Розрізняють оперативне, тактичне і стратегічне управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти. Оперативне управління націлено, в першу чергу, на задоволення поточних потреб населення в послугах вищої освіти з метою максимізації доходів вищих навчальних закладів. Оперативне управління охоплює діяльність з реалізації заходів з оцінки державної підтримки, фінансового забезпечення, диверсифікації освітніх послуг, регулювання цінової політики, профорієнтаційної роботи й налагодження зворотного зв'язку.

Тактичне управління передбачає налагодження ефективної організаційної структури, укомплектованої висококваліфікованими фахівцями, функції й обов'язки яких чітко взаємоузгоджені. Для тактичного управління конкурентоспроможністю властиве також проведення маркетингових досліджень, спрямованих на аналіз конкурентного середовища, оцінку реального рівня конкурентоспроможності, а також оцінку діяльності конкурентів. Окрім того, мається на увазі розробка тактики з формування конкурентних переваг національної системи вищої освіти [2-3].

Стратегічне управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти орієнтовано на забезпечення сталих конкурентних позицій у довгостроковій перспективі, що реалізується шляхом пошуку конкурентних переваг вітчизняних університетів зокрема і системи вищої освіти в цілому. Стратегічне управління передбачає:

- планування і прогнозування розвитку конкурентоспроможності національної системи вищої освіти (визначення цілей, завдань, вироблення сценаріїв розвитку);
- організацію якісного впровадження розроблених планів і програм;
- мотивацію персоналу (адміністративних і науково-педагогічних працівників);
- встановлення взаємозв'язків між усіма елементами та складовими управління;
- організацію регулювання та координації діяльності з впровадження інновацій, управління ризиками, реалізації конкурентного потенціалу;
- антикризове управління;
- управління персоналом;
- розробку та впровадження коригуючих заходів;
- здійснення оптимального контролю над якістю реалізації запланованих заходів з підвищення конкурентоспроможності [2].

Стратегічне управління ґрунтується на врахуванні актуальних і невід'ємних аспектів забезпечення конкурентоспроможності національної системи вищої освіти, до яких відносяться наступні:

- навчально-освітній аспект – диференційованість, якість освітніх послуг, гнучкість, якість освітніх послуг, ресурсне забезпечення, гнучкість навчальних курсів і програм;
- фінансовий аспект – диверсифікованість джерел фінансування, платоспроможність населення, фінансове забезпечення діяльності вищих навчальних закладів;
- організаційно-економічний аспект – тип і гнучкість організаційної структури, стиль та методи управління, узгодженість функцій і відповідальності виконавців;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- кадровий аспект – забезпеченість висококваліфікованим науково-педагогічним та адміністративним персоналом, схильність до навчання протягом життя, регулярність підвищення кваліфікації, статево-вікова структура кадрів;
- маркетинговий аспект – профорієнтаційна та рекламна діяльність вітчизняних університетів;
- інноваційний аспект – співвідношення наукових робіт, виконаних власними зусиллями, та придбаних (запозичених), патентування результатів наукових досліджень, трансфер і комерціалізація інновацій, впровадження інновацій в діяльності вищих навчальних закладів (у тому числі, новітніх інформаційно-комунікаційних технологій), регулярність оновлення матеріально-технічної бази українських університетів [7].

Управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти націлено на забезпечення її сталого розвитку в умовах сучасного мінливого глобалізованого середовища. До основних завдань управління конкурентоспроможністю можна віднести наступні:

- формування і пошук конкурентних переваг національної системи вищої освіти та вітчизняних університетів;
- створення реальних умов для реалізації конкурентних переваг;
- активізація позитивного і мінімізація несприятливого впливу екзогенних та ендогенних факторів конкурентного середовища;
- оптимізація керуючого впливу на всі вищі навчальні заклади з метою підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності на національному та світовому ринках освітніх послуг.

Процес управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти характеризується досить високим рівнем специфічності, унікальності. Однак, незважаючи на це, цілком реальним є виокремлення основних, найбільш типових етапів даного процесу. Вихідним етапом можна визначити ретельний аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища розвитку національної системи вищої освіти з метою виявлення комплексу екзогенних та ендогенних факторів впливу на конкурентоспроможність. По виявлених факторах необхідно чітко конкретизувати специфіку та результати (позитивні чи негативні ефекти) їхнього впливу на рівень конкурентоспроможності.

Окрім того, виокремлені чинники доцільно згрупувати за критеріями характеру їхнього впливу на конкурентоспроможність національної системи вищої освіти, а також проранжувати за ступенем важливості. Однак етап аналізу конкурентного середовища недоречно завершувати виявленням і ранжуванням факторів. Подальшу діяльність варто орієнтувати на прогнозування зміни власне факторів і динамічності їхнього впливу на конкурентоспроможність національної системи вищої освіти, що значною мірою актуалізується в контексті підвищеної мінливості зовнішнього економічного середовища.

Наступним етапом управління конкурентоспроможністю є оцінка й визначення реального рівня конкурентоспроможності національної системи вищої освіти. При цьому слід взяти до уваги кілька аспектів, що підлягають оцінюванню. З одного боку, оцінювати необхідно конкурентоспроможність національної системи вищої освіти в цілому. З іншого боку, зважаючи на те, що конкурентоспроможність національної системи вищої освіти знаходяться в прямій залежності і значною мірою забезпечується та визначається рівнем конкурентоспроможності вітчизняних університетів, цілком обґрунтованою є необхідність здійснення їхньої оцінки. Даний етап реалізується за наступним алгоритмом:

- 1) здійснюється вибір так званої «бази порівняння», тобто системи вищої освіти й окремих вищих навчальних закладів країн світу, що максимально близькі до національної системи та можуть бути використані для зіставлення;

- 2) визначаються оціночні параметри – від конкретності їхнього визначення залежить цілкова спрямованість й остаточна ефективність оцінки конкурентоспроможності;

- 3) узгодження показників, що використовуватимуться для оцінки конкурентоспроможності національної системи вищої освіти (по можливості максимально надавши цим показникам кількісного виразу);

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

4) синтезування отриманих результатів оцінки (наприклад, шляхом розрахунку інтегрального показника);

5) формулювання науково обґрунтованих висновків щодо рівня конкурентоспроможності національної системи вищої освіти в цілому чи університетів зокрема [7-8].

Особливо важливим етапом в управлінні конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти є розробка пропозицій з підвищення рівня конкурентоспроможності. Принциповим у даному контексті є врахування динамічності та комплексності складного й багатовекторного впливу екзогенного й ендогенного середовища на конкурентоспроможність. Поряд із визначенням напрямів, методів та інструментів підвищення конкурентоспроможності важливо сформулювати рекомендації з пошуку конкурентних переваг і збереження досягнутих конкурентних позицій. Останнє актуалізується у зв'язку зі зростаючою глобалізованістю ринку освітніх послуг, виходом вищих навчальних закладів на міжнародний рівень і, як наслідок, загостренням конкурентної боротьби.

Логічно припустити, що подальшим етапом в управлінні конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти є реалізація конкурентного потенціалу та найбільш ефективних і реалістичних пропозицій (варіантів, сценаріїв) з підвищення та забезпечення сталої конкурентоспроможності. Виконання сформульованих заходів має здійснюватися відповідно до розроблених планів, які, однак, повинні носити характер гнучкості й оперативної адаптивності до мінливих умов зовнішнього економічного середовища. Невід'ємним елементом успішного управління конкурентоспроможністю є оцінка ефективності заходів, що реалізуються, а також виявлення відхилень, припущених помилок, слабких місць з метою їх усунення чи мінімізації. Важливо при цьому здійснювати зіставлення досягнутих результатів із запланованими цілями та понесеними витратами.

Завершальним етапом управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти є розробка науково обґрунтованих і практично підтверджених пропозицій з формування оптимальної довгострокової стратегії регулюючого впливу на конкурентоспроможність. Схематично алгоритм управління візуалізовано на рис. 1. Таким чином, ключові складові процесу управління конкурентоспроможністю можна звести до наступних елементів:

- моніторинг конкурентного середовища;
- діагностика рівня конкурентоспроможності;
- формування стратегії управління конкурентоспроможністю;
- реалізація стратегії управління конкурентоспроможністю [7];
- удосконалення стратегії управління конкурентоспроможністю.

Ефективне управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти вимагає належного ресурсного забезпечення, що охоплює аспекти кадрового, фінансового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення. Кадрове забезпечення передбачає важливість залучення до процесу управління конкурентоспроможністю висококваліфікованих інноваційних менеджерів і маркетингологів.

Фінансове забезпечення актуалізується в контексті необхідності додаткових фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію стратегії та програми управління конкурентоспроможністю. Матеріально-технічне забезпечення корелює з фінансовими аспектами, що зумовлено виокремленням додаткових фінансових коштів на придбання, обслуговування й утримання технічної бази університетів. Власне, фінансове забезпечення пов'язано як з матеріально-технічним, так і з кадровим (оплата праці, матеріальна мотивація персоналу) та інформаційним забезпеченням (налагодження інформаційних каналів, організація акумуляції та аналітичної обробки інформаційних ресурсів, розвиток інформаційної інфраструктури тощо). Вимогами до ефективного управління конкурентоспроможністю є: узгодженість з пріоритетними напрямами розвитку національної системи вищої освіти; відповідність національним інтересам; забезпеченість необхідними ресурсами; залучення висококваліфікованих фахівців; наявність повної, достовірної, релевантної інформації; цілісність системи управління конкурентоспроможністю [2]; наукова обґрунтованість і практична реалізованість прийнятих рішень; урахування новітніх досягнень науково-технічного прогресу.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

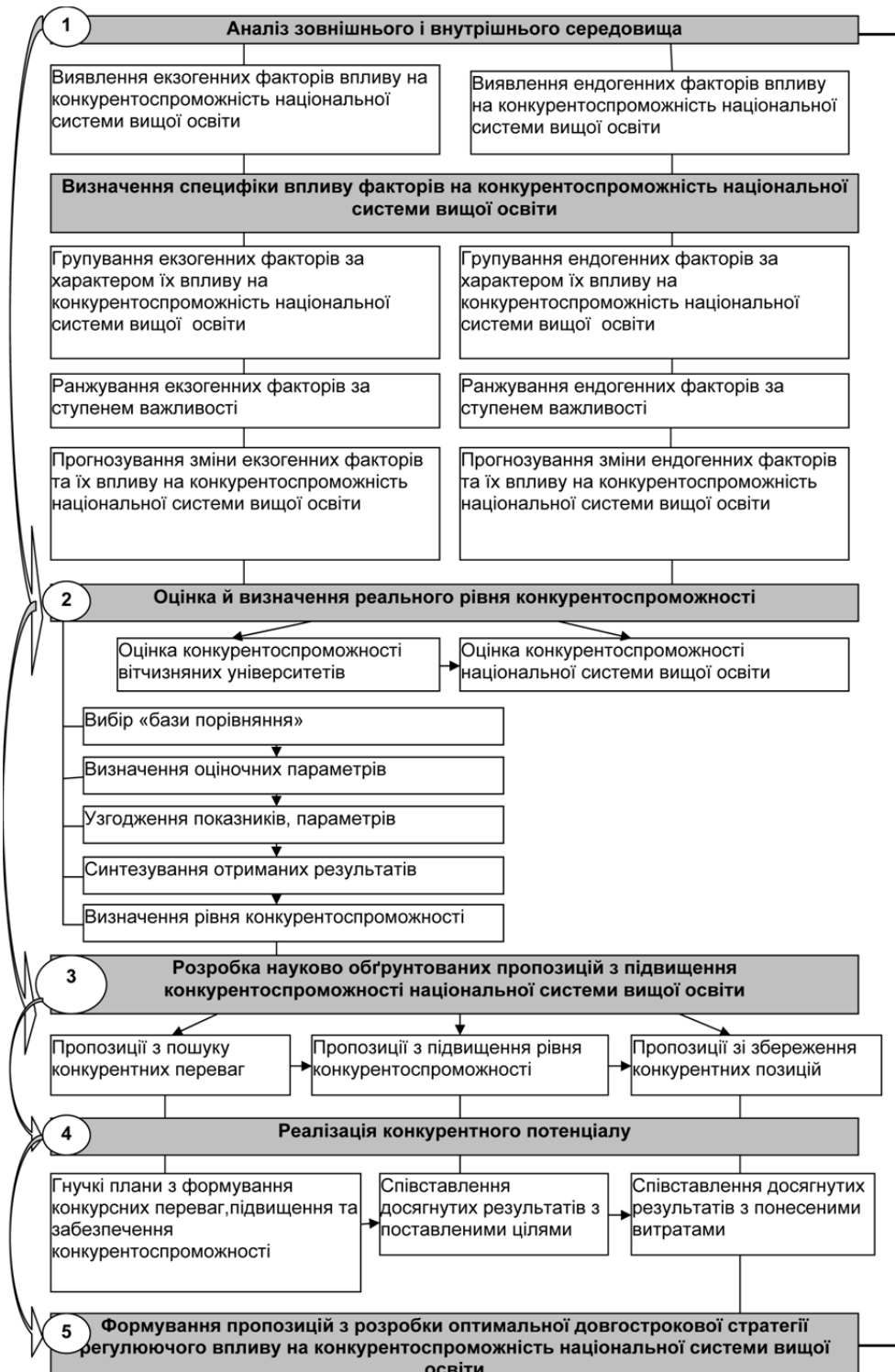

Рис. 1. Алгоритм управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти
Джерело: побудовано автором

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Висновки. Таким чином, на основі вищевикладеного можна зазначити, що управління конкурентоспроможністю національної системи вищої освіти є складним, багатогранним процесом, що реалізується на різних рівнях і потребує вагомого ресурсного забезпечення даної діяльності. У контексті посилення конкурентної боротьби на міжнародному ринку освітніх послуг особливо актуалізуються питання пошуку національною системою вищої освіти і вітчизняними вищими навчальними закладами власних конкурентних переваг, що дозволять зайняти належну нішу на ринку та утримувати конкурентні позиції в умовах сучасного динамічного зовнішнього середовища.

Література

1. Інституційні засади інноваційної економіки: міжнародний досвід та вітчизняна практика: Монографія / А. С. Аблов, О. С. Довгий, Л. П. Гальперіна та ін.; за заг. ред. В. Є. Новицького. – К. : НАУ, 2005. – 200 с.
2. Балабанова Л. В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: навч. посіб. / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. – К. : Професіонал, 2006. – 448 с.
3. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. – К. : ЦУЛ, 2006. – 384 с.
4. Імперативи інтернаціоналізації / [отв. ред. М. В. Ларионова, О. В. Перфільєва]. – М. : Логос, 2013. – 420 с.
5. Каленюк І. С. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній простір: економічний вимір: монографія / І. С. Каленюк, О. І. Гонта, М. П. Вербовий, Н. І. Холявко; за заг. ред. д.е.н., проф. І. С. Каленюк. – Чернігів: Деснянська правда, 2011. – 165 с.
6. Каленюк І. С. Розвиток вищої освіти та економіка знань : монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. – К. : Знання, 2012. – 343 с.
7. Омеляненко Т. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Омеляненко Т. В., Барабась Д. О., Вакуленко А. В. – [вид. 2-ге, без змін]. – К. : КНЕУ, 2009. – 272 с.
8. Чернега О. Б. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств (організацій): навч. посіб. / О. Б. Чернега. – Львів : Магнолія-2006, 2010. – 261 с.

References

1. Ablov, A. S., Dovhyi, O. S., & Halperina, L. P. (2005). *Institutional bases for the innovation economy: international experience and local practice: Monograph*. Kyiv: NAU.
2. Balabanova, L. V., & Kholod, V. V. (2006). *Strategic marketing management of competitiveness of enterprises*. Kyiv: Professional.
3. Dolzhanskyi, I. Z., & Zahorna, T. O. (2006). *The competitiveness of the enterprise*. Kyiv: TsUL.
4. Lariionova, M. V., & Perfilyeva, O. V. (Eds.). (2013). *Imperatives of internationalization*. Moscow: Logos.
5. Kaleniuk, I. S., Honta, O. I., Verbovyi, M. P., & Kholiavko, N. I. (2011). *Integration of Higher Education of Ukraine into the European and world educational space: the economic dimension*. Chernihiv: Desnianska pravda.
6. Kaleniuk, I. S., & Kuklin, O. V. (2012). *The development of higher education and the economy knowledge*. Kyiv: Znan-nia.
7. Omelianenko, T. V., Barabas, D. O., & Vakulenko, A. V. (2009). *Management of enterprise's competitiveness* (2nd ed.). Kyiv: KNEU.
8. Cherneha, O. B. (2010). *Management of international competitiveness of enterprises (organizations)*. Lviv: Mahnolia-2006.

Надійшла 02.12.2013